

Kalewipoja sisust:

Misnugused kõlbulised arwamised
paistawad meile Kalewipojast filma?

Kirjutanud

stud. **J. T.**

Teine trükk.

Trükk „Postimehest.“

Tartus 1888.

Trükitud A. A. Hermann'i kirjadega.

Kalewipoja kisuft:

Misnugused kõlbulised arwamised
paistawad meile Kalewipojast filma?

Kirjutanud

stud. **J. Tischler**

Teine trükk.

~ ~ ~ ~ ~
Uratrükk „Poostimehest.“
~ ~ ~ ~ ~

Tartus, 1888.

Trükitud K. A. Hermann'i kulu- ja
firjadega.

Дозволено Цензурою. Дерптъ, 5. Мая 1888 г.

Motto: „Kalewipoeg on meie rahva peegel, mille sisse vaatamast meil tarwis'pole häbeneda.“

Kurrit.

Auustatud lugejad!

Enne kui weel Taaralaste taimi

Kandis meie kallis isamaa,

Kudas Gesti rahwas lugulõimi

Ilusaks laulukangaks. Dr. Hurt.

Ruhu on meie wahwaste esiwanemate
kuldset laulukangad jäänud?

Muru hõlma, mulla rüppe,

Põrnu põue peitewalle

Maeti meie mälestused,

Muistepõlwe pärandused,

Muistõnne õilmekesed,

Muistesõna sünnitused,

Muistelaulu lunastused. I, 239/245.

Meie juremata lauluisa Dr. Kreuzwald on meie wanast kallimast lauluwarast nii palju päästa püüdnud, kui seda tema päwil weel rahwa suus helisemas oli.

Tüdimata tegewusega ja armastawa südamega on ta „wanadest narmastest uued

eied kedranud ja uue kanga wanadest riismetest kokku sõlminud." Kallis lauluisa on nurmedele närtsinud, aga tema suremata sünnitus, see ei tohi närtstida. Eesti poegade südames ja suudes saagu ta igamesti elama ja helisema.

Meie kahetseme, et muisteõnne õilmekestest nii palju on mulla rüppe peite pandud, ja et meie rahwa wägewast eposest paljad waremed on järele jäänud, "waremed, mis terve loo suurust ja ilu enam aimata kui selgesti ära tunda lasewad," aga meie oleme siiski röömsjad selle üle, uhked selle pääle, et meil, wäikestel ja nõrgal rahwakesel, ka neist riismetest weel wikerkaare wärwidesse kastetud ja kuldse joaga kujutud epos on wälja kaswanud, mis sõrdlust ei ühegi wõõra eposjega, ka kõige kuulsamatega mitte, ei kardad, ja mille pärast meid mõnigi suur ning tugew rahwatüwi kahetseda wõiks. Rahwas, kellele esivanematest nii kallis kingitus pärandatud on, ei wõi, ei tohi mitte surra ehk teiste kestele ära sulada, olgu siis, et raskest ajaloolised põrutused teda wast puruks ja kildudeks peksawad, mis meil aga, sest et meie Europa wägewama riigi warju ja hoiu all seisame, just mitte pole asja karta. Nii kaua kui Kalewipoja lugu meie rahwa südames elab ja suus heliseb, ei ole meie

feeles ega iseloomu kadumist karta. Ma julgesin selle pärast ütelda: Kalewipoja luuletus on meie rahwuse kandja ja kaitsja.

Kui nüüd Kalewipoja lool nii suur tähtsus on, siis peab teda ka Eesti noor sugu tulise hoolega õppima ja uurima. Iseäranis arwan ma aga nende noorte rahwa poegade kohuseks Kalewipoega põhjani püüda läbi uurida, kelle pääle isamaa filmad walwjamalt waatawad ja kellest isamaa omale tulewikul tuge ja juhti loodab tõuswat. Ma ei taha ega tohi mitte sõrmega mõne kõrgema hariduse järje pääle jõudnud Eesti poja pääle näidata, kes ehk Kalewipoja luuletusest wast muud ei tea, kui et ta kuulus Eesti rahwa epos olla, waid tahan üksnes kahetsedes tunnistada, et meie Kalewipoega ammugi weel mitte küllalt ei tunne ja tema tundmist rahwa seas wähe oleme edendada püüdnud. Endisel kombel ning endisel ilul ei saa ta küll rahwa juus enam ialgi helisema, aga siisgi ei tohi ta ometi mitte Eesti noorele jõe tundmataks wõõraks jääda. Muustatud wennad, õppige ja uurige Kalewipoega, ja kihutage ka taha jäänud juguwendi ja iseäranis Eesti õrnamaid neidusid jeda tegema, et tulewane põlw ju ema rinnapiimaga Kalewipoja laulu ilu maitzma õpiks!

Lehwi muiste mälestusi,
Kalewite kuulutusi
Kalmu künkast kerkimaie!

Sissej. 1—3.

Püüame nüüd terawa filmaga ning ärkja tähelepanemisega Kalewipoja luuletust enestele filmade ette kujutada, ja otsime asja hoolega ära kaaludes ja mõõtes kostust järgmise küsimuse päale:

Misjugused kõlbulised arwamised, kombelised mõtted (sittliche Anschauungen) paistawad meile Kalewipojast filma?

Enne kui meie selle küsimuse poole kostust püüame anda, peatame pilgukese üldiste ethika (kombeõpetuse) põhjusseaduste juures.

Meie teeme lahutawat wahet kõlbuliste sündimiste ja kindlal looduse sunnil ilmumate sündmuste wahel: kõik, mis tingimatal sunnil sünnib, ei ole hää ega halb, ei kõlbuline ega kõlwatu. Kõlbulisteks saawad inimlikud tööd ja teod alles siis, kui nad oma aja arwamiste järele ära määratud seltskondlikkude kombete piirides tegija waba tahtmist mööda jumaliku juhtmõtte järele sünniwad. Iga tegu on seda mööda kõlbuline ehk kõlwatu, misjuguses algmõttes ta juurdub. Kõlbulisteks olemusets saab aga inimene üksnes selle läbi, kui ta waba tahtmist mööda enesele sihti seadis inimliku

seltskonna süles kõrgema, hääd ja kurja lahutama elujuhi järele oma tööd ning tegusid hakkab seadma.

Kolme tuttava ehtikalise põhjusemõtte järel: kohus, woorus ja kõrgem elusihht (ülem häädus) langewad kõik ehtika seadused kolme suurde jalku:

1. Seltskondlik kombe. Kombe on üks sundiw ning siduw wõim inimliku seltskonna keskel, mis üksikut inimest nende piiride sisse sunnib jääma, mis selle seltskonna ajaarwamised, mille keskel ta elab, ära on määranud. Iga üksik inimene on oma aja ja oma rahwa laps. Kes neist ette tähendatud piiridest oma kõrgi woliga üle astub, see koormab süüdi oma kaela, ja selle teod on kõlwatumad. Kes aga üle-pää mitte inimliku seltskonna keskel ja inimliku mõju all ei ela, see ei wõi ialgi kõlbuliseks inimeseks harineda, waid jääb alla looma järje pääle seisma.

2. Kõlbulised teod ei wõi aga ükski ühest seltskonnast ette kirjutatud ja ära määratud kombe wõi käsu järele sünnida, waid üksik inimene saab waba tahtmist mööda ennast käskiwa kombe alla heitma. Priitahtlikult peab ta oma tahtmise tungi ühe kõrgema seaduse alla seadma; teeb ta seda, siis leiab ta ka oma waba tahtmise awalduseks ruumi ning mahti.

Inimese enese seesst sünnib sund nähtawale, mis teda seaduste ja kombete järele tegewusele kihutab ja tema tahtmist walitsewate kombete järele seadma sünnib, ehk aga nende wastu tõrkuma paneb. Kui meie nüüd üksiku inimese kõlbulist tegewust kõrgema elusihhi taganõudmises wooruseks nimetame, siis ei wõi tähendatud woorus ialgi teisiti kui üksnes oma aja hariduse sidemes, s. o. haridust kandes ja kaswatades, perekonna ja seltskonna elus ilmsiks saada.

3. Kõrgem elusihht ehk ülem hääduš. Siin peame selle pääle waatama, misjugušte jumalikkude wägede sisse üks rahwas usub: mida puhtam jumaluse-tundmus ja mida õigem usk, seda kõrgem, seda selgem inimese elusihht; mida tuhmem jumaluse-tundmus, ja mida selgem usk, seda madalam, seda tühišem ka inimese elu. Kõrgema elu sihhi taganõudmiseks peab inimene oma terwet kõlbulikku wõimu, s. o. kombete sündi ja tegewat tahtmist, tarwitama.

Nende kolme ethikalise põhjusmõtte ümber keerlewad kõik kõlbulised arwamised. Seaduslik kombe tähendab inimesele ette, mis tema kohus teha on ja mis ta mitte ei pea tegema. Seisakšiwad aga inimesed liikumata loodusliku sünni all, siis kaoks süütundmine sootumaks ära, ja wastutamise nõudmine oleks wõimatu. Inimesele on

aga waba tahtmine antud, millega ta kas hääd ehk kurja wõib walida. Astub ta nüüd häädufe eest kurja wasta wälja, siis seisab tal üks paleusline mõte silma ees, mis tema elule kõrgemat sihti, päälegi teda jumaliku paleuse teenistusesse paneb. Nende kolme punkti: kombe, wabaduse ja ülema elusihi kokkukõla on inimese = soo kõlbuline (kombeline) paleus.

Nende nimetatud kolme ethikalise põhjusmõtte pääle toetades tahame nüüd Kalewipojas tähele panna:

- 1) Perekonna ja seltskonna elu,
- 2) Üksiku inimese kõlbulist tegewust ja tugewust.
- 3) Jumaliku mõju inimlikkude tööde ja tegude kohta.

Seeenesest mõista ei wõi minu mõte siin mitte olla Kalewipoja järele üht ühist kõlbulist ilmawaadet (ethische Weltanschauung) kuuljatele ette kujutada; jäherdune katse ei käiks mitte üksnes üle minu kirja piiride, waid näib mulle ülepää kogunisti wõimatu olewat. Minu ülesanne on üksikuid kõlbulisi arwamisi mitmesugustes eluüüsimustes ära jaotada ja wõimalikult sündfate näituste najal neid kuuljatele arusaadawaks teha püüda. Kõik tundemärgid, mis Kalewipoja aja hariduse järje kohta käiwad, jätan ma kõrwale.

1.

Perekonna ja seltskonna elu.

Kõlbuline seltskondlik elu juurdub abielu põhjusel seiswas perekonnas, mille loomulikud ning kõlbulised paelad ütkitud perekonna liikmed pisukeseks koguks kokku köidab; see kogu on kõlbulise inimese-foo alus ja häll. Sest hällist kaswab itka ja jälle uus maailm elule ja uus inimese-fugu ilma. Selle hälli ette lastem meid Kalewipoja luuletuse lehti lahti lüües astuda. Tuttawad kujud tõusewad säält meie filmade ette, kujud, mida rüüstawa minewiku aastajasad mitte 'pole jõudnud udu fiske ära lämmitada, waid mis suuremata meie rahwa südames on elanud, ja endise ilu hiilgusel tema filmade ees seisnud, kuni uus koit tumama, uus walguis walitsema hakkas.

Perekondliku elu pääle üleüldiselt waadates paistab meile sedamaid üks rõõmus-taw nähtawus filma, mille tähtsus perekonna ja seltskonna elukombete hallitaks mõrkjime nimetada. Ma mõtlen siin naeste seisju ja seisuse pääle.

Kui meie Kalewipoja ethika jälgedele tahame saada, siis on meie esimene kohus läbi katsuda, misfugusel järjel seisab naeste-fugu. Sellel küsimusel on perekondlikus ja selts-

kondlikus elus määratu tähtsus. Kuna mehe elu ülesanne ja tahtmise tung teda tegewusele wälimises elus kihutab, teda wõitlema kutsub waenuliste wägedega ning tema walitsuse piiri kitsandawate wõimudega, ei ulata naeste tegewuse piir läbistitku mitte palju kaugemale kui õuewarawani, seda mööda ka nende tegewuse mõju perekonna ja maja sisetise elu kohta palju juurem ja wisan. Nõndajama on nende mõju ka seltskondliku elu kohta wägew: nad on kaunide ning wiisakate seltskondlikkude kombe kandjad, ja ses tükkis seaduse andjad ja waljud kohtumõistjad.

Meeste ülem ehe on julge wahwus, naeste loomulik woorus selle wasta meelepuhetus kenaduse ja õrnuse saatel; peenema tundmusega, mida Looja neile kinkinud, lütkawad nad tagasi ja hoiawad enestest eemal kõik, mis madal ja mudane, ropp ja roojane on.

Selle pärast ei wõi ka säääl, kus naeste seis madalale ja anutule järjele on alaneanud, wiisakad elukombed ialgi sigineda. Misjugal järjel seisab Kalewipoja järel naeste-jugu?

Perekonna põhi on abielu, ja abielu seisab Kalewipoja luuletuses auu sees. Meie ei leia Kalewipojast ühtegi näitust, kus mehel enam kui üks naene oleks olnud. Meie

wõime jelle pärast julgesti oma esiwane-
 mate auuks otjust anda, et mitme naese
 pidamine koguni tundmata ja perekonna
 juur seda mööda tugew ja kiimalusest roo-
 jastamata oli. Terwe naeste-sugu on waba,
 nagu mehedgi. Naese wangitsemisest ei
 kuule meie sõnagi. Paari korra jutustab
 laul meile naese rööwist, aga rööwijad on
 mõlemal korral jortsilased, õelad, kurja wõimu
 all seiswad inimesed, ja siisgi on ka nende
 juures weel lugupidamise maiku oma jaagi
 wastu tunda. Soome tuuslar matab kinni
 kõrwa kuulmed,

Et ei lese härdad palwed,

Häda kisa kiljatused

Meelt ei hakkaks efitama.

III, 338—340.

Alutaga tuuslar lähed tulisti oma
 jaaki koju warjule wiima,

Püüda jääl siis piigakesta

Mesikeelel meelitada,

Sahkelikult lepitada,

Armupalgel awatada. XV. 338-340.

Ka kistakse kumbgil korral jaak rööwijate
 küünte wahelt ära ja antakse jortsilastele
 kibeat töowäärilist palka. Kalewipoeg
 sõuab Soome tuuslarit nii kibeästi roofi-
 ma, et naese rööwi enam siia ilma ei figi-
 neks. Ülepää seisawad naesed nii wähe
 wälimise sunni all, et nad ka täitsa waba

tahtmist mööda mehele võivad minna. Linda põlgab mõnda kofilast, keda eit ja wennad soovivad, ära, ja läheb Kalewile, kellele teda minna keelati. Armastus näitab meil ainus võim olewat, mis abielu paari kokku sidus, ilma kõige wälimise sunnita. Abielus aga ei lange naere mitte mehe orjaks ega alane paljaks himukustutajaks kanniks, ei, naene on jeda, milleks teda Looja seadnud: armastaja abikaas, kes kasiinuses ja karstuses maja walitseb ja armastawa filmaga laste kaswatamise üle walwab. Kui meie näituseks Linda tööde ja talituste olemise ja elamise pääle waatame, siis peame tunnistama: Linda on wirt ja hoolas perenaene, armastaja abikaas ja hella tundmusega ema. Ta ei seisja mitte üksnes oma aja arwamiste kohta kõrge auu sees, waid meie võime teda ka nüüdistele Gesti perenaestele hiilgawaks paleuslijeks eeskujuks ette seada. Wõtame üksnes paari näitust selle ütelse põhjenduseks. Igal pool, kus laul tema nime nimetab, sünnib see suure kiitusega. Wana Kalew kõneleb weel elu õhtul mesimagusate sõnadega tema wasta:

Linda, kallid lilledene,

Kulla kullerkupukene. II, 119—120.

Taadi surma leinab Linda

Seitse ööd ilma uneta,

Seitse päewa söömata,
Seitse koitu kurvastuses,
Seitse eha leina walus.

II. 325—328.

Ralewitaadi surmaga on ka Linda õnn
külma hauda langenud. Walusaid pisaraid
walades kurdab ta sülest libisenud kiwi otšas :

Ei minu pidu parane,
Ei minu elu ülene,
Wähene ei waewa päewad,
Pisar-rohked piina päewad!

II. 438—441.

Kosilased, kes teda pärast mehe surma
hulgana kiusamas käiwad, jaadab ta põlas-
tusjega tagasi :

Wina ei lähe mehele,
Kana ei teisele kaasale,
Tedreke ei wõta teista,
Pääsuke ei wõõrast peigu,
Luige lest ei jeltšimeesta,
Tui ei teista taludella.
Armu tunnid angusiwad,
Jlu tunnid tarretasid
Külmaks kalmu künka alla.

II. 786—794.

Linda elu pää-ülesanne oli iseenejest
mõista laste-kaswatamine :

Linda oli laulusuuga
Wiburitwa wibutelles
Kangeid poegi kaswatanud.

II. 16-18.

Ja missuguse hella hooletandmise- ja armastusega oli ta seda oma kõrgemat elu ülesannet täitnud :

Oh mu hella eidekene!

Ruda ja mu kaswatafid,

Kaswatafid, kallitafid,

Üles tõstfid, hüpitafid,

Maha panid, mängitafid,

Suu juures suisutafid,

Rahel käel kiigutafid. XII. 331-337.

Mõnda leinab Kalewipoeg pärast ema surma.

Ubielus leiawad naesed oma ülemat õnne. Wana Kalewi surmaga anguwad Linda armu tunnid ning tarretawad tema ilu tunnid, ja Alewi- ja Sulewipoja noored abikaasad kiidawad, kuna kestmine kofimata õde pisarkulmul teiste järgil kõnnib, mõlemad ühte moodi :

Ilus, sõsar, minu elu

Rena armukehe kaius. XV. 680-681.

Ja miks ei pidanud õrnema soo elu wahwaste kaasade warju all mitte ilus olema, kui mehed, nagu meie seda nii mitme näituse abil tõeks tunnistada wõiksime, neidudega ja oma abikaasadega alati tundmusega ning õrnasti nagu lilledega ümber käia püüawad ja neid kõrge auu sees peawad.

Uga, küsime meie, mis asi tõstis siis naeste-sugu nii kõrge auu sisse, missugune

wõim sundis nii kangeid mehi neist kõrget lugu pidama ja alati wiisakasti ümber käima, mis oli nende õrnem ilu, nende ülem ehe? Karstus, koston ma. Karstus ja puhtus on ju see õrn õis, mis naestejugu kaunimini ehib kui kuldjed teed, siid ja samet; kus see õrn õis närtsinud on, jääb ei aita enam üksigi ehe, jääb alaneb naestejugu auutuma seisuse sisse, jääb raugeb ka meeste rammu.

Kuna hommitumaa muinasjutud enamasti kiimalusest aina kubišewad, kuna nende jumaladgi tihti ühel ehk teisel kujul alla inimeste hulka tulewad ja jääb noori tütarlapsi tihti wäe-wõimuga ekšitawad ja petawad, kuna wanade Greeklaste juures porneia alati tähtsaks riigi seadluseks peeti ja concessa Venus ülemaks arwati kui abielu šidet, kuna mitmed hommitumaa rahwad omad tütreid ja noored abikaasad otšekohe jumalate auuks awalikult roojastada andšiwad, walitšeb Kalewipojas karstus, kange karstus. Suure kiitusega kõneleb Tacitus Germanidest, et šes laialises rahwaspoos wäga harwa abielu-rikkumist ette tulla, šest et jääb hääd kumbed enam maksta kui mujal hääd seadused, ja lišab šis oma kašštodanikkudele šes tükis paremate kumbete peeglit ette šeadides juurde: nemo enim illic vitio ridet, nec corrumpere, nec

corrumpi seculum vocatur. Ma usun, kui Tacituse film Soome laheni oleks ulatanud, tal oleks wistiist asja olnud mõnest rahwast weel suuremat kiitust kuulutada. Kalewipojas walitsewad nii kõrged ja waljud nõudmised karstuse ja sugulise elu puhtuse kohta, et ma neid hää meelega nüüdsele põlwele eeskujuks ette seaksin. Küll kõneleb meie luuletus ka ühest raskest sugulisest eksitusest, aga enne kui meie siin kohut tahame mõista, waatame järele, mis sugune on selle eksituse tagajärg. Silm on Saare piigad waatewangi kinni sidunud, armastuse kütkendused, sõpruse paelte sidemed noorte inimeste meelt metsa eksitanud: nad eksiwad. Aga kange mehe kaisust libiseb piiga kalda ligemale, äkilise sõrwa pääle,

Langes laia laenetesse,

Wtere põhja sügawasse. IV. 468-469.

Laene kattis, wesi mattis

Saare eide filmatera,

Saare taadi tuitese. IV. 473-476.

Tema noore elu õrnem õis oli närtsinud, karstust, oma kallimat ehed, oli ta kaotanud, ilma jellela ta enam elada ei suuda, külmas wetesängis loodab ta oma süüdi kustutada wõiwat. Ja Kalewipoeg? Tema heidab küll Soome sepakojas Saarel süündinud loo üle halwa nalja, aga see süün-

nib hullu pääga, ja nali lõpeb hirmsa were-
mänguga. Ja kui ta ka kohe pärast komis-
tamist oma esimese eksituse terwet süükoor-
mat weel mitte õieti ei tunne, õpib ta ikka
weel aegjasti küllalt oma süü juurust põh-
jani tundma; juba Soomest koju sõudes
tunneb ta südames kibedat kahetsemist oma
esimese eksituse üle.

Kole merde kuktumine,
Laenetesje uppumine
Tulid kangelase meelde,
Segasivad mõtted sompu,
Murdjad meele muredele.
Kalewite kallim poega
Tahtis tajaselta sõudes
Saare rannast mööda sõita.
Kartis ija kurvastada,
Hella eite ehmatada:
Kes weel lille leinasivad,
Neidu noorta nuttasivad. IV. 168-179.

Uga enne, kui ta Saare rannast mööda
jõuab, kostab tema kõrwa ütlemata õrnu-
sega piiga kurw laenetelaul. Wägewasti mõju-
wad piiga haledad hääled Kalewipoja mu-
relikku südamesse. Wägew käsi paneb
mõlad puhkama ja kuulab kohkuwa meelega
piiga pajatusi, mis tal südamest läbi lõika-
wad ja igatjusi ja kahetsusi tema südames
elule äratavad.

Neid läks merde kiikumaie,

Laenetesje laulemaie,
Laps läks meelta lahutama,
Ülekohut unustama,
Kurbtušida kustutama.
Weli sõidab wete weerel,
Sõidab laia laenetele,
Sõjar suigub salasängis,
Peidukambri sügawuses. VII. 195-203.

Kes jaoks küll neid südant julatajaid
šõnu kuuldes oma südamelikku kaastundmist
eksinud piigaga salgama, kes julgetš šin
weel walju kohut mõista, kes tohiks nii
õrnu häälitsemisi kuuldes madalate kõlbu-
liffude kombete pääle mõtelda? Aga kuuleme
piiga kurtmist edasi:

Mis jääb läigib laenetesja,
Mis jääb walgub wete pinnal?
Mõõka läigib lainetesja,
Weri walgub wete pinnal;
Paneb lained lõkendama,
Neiu palged punetama. VII. 204—209.

Oh ja wereahne wenda,
Armul ekšind poisikene!
Miks ja wagalista werda
Wihal läkšid walamaie?
Miks ja kodukanakesta,
Oma taadi tuikesta
Murul pidid muljumaie,
Roore rahu raiskamaie,

Sõjarada fundimaie

Surma fangi suitumaie? VII. 233—242.

Kuulu wangi kinni köidetud istub Kalewipoeg paadi sees, walu tungib tal jüdamesse, libedad kahetsemised kaswawad mõtetesse.

Kalewipoja eksitus Saare piiga wasta ei näita meile jeda mööda sugugi mitte, nagu waataks ta sest kergemeelsest seisukohast suguliste komistamiste pääle, nagn meie aja noored mehed nii tihti „galante Abenteuer'ite“ pääle waatawad; ei, üsna ümber pöördud on lugu, Saare piiga lugu annab meile kindlat tundemärki, kui kange rõhku Kalewipoja luuletus karstuse ja puhtate elukombete pääle paneb. Armastuse wael, nooruse weal eksib Saare piiga, eksib Kalewipoeg, ja süisgi, mis sugune ehmataw tagajärg: eksinud neiu kufutab ennast merde, ja Kalewipoja noore elu pääle langeb tume wari, mida enam ükski wõim tema päält ära ei wõi wõtta.

Ma palun mulle mitte süüks panna, et ma selle küsimuse juures kaunis kaua olen wiibinud; ma loodan, asja tähtsus saab mind wabandama. Riimalus, milles naeste soo auu ja õrnem ehe jalgadega maha talletakse, on ju see kange kihwt, mis juba mõnegi rahwa üdi ja elu rammu ehmatawal kiirusel wälja on imenud; karstus ja elu kombete puhtus selle wasta on see wägew elu wõim,

mis rahwa pojad tugewaks, tema tütreid jumekaks ja wiisakaks teeb. Meie leiame oma esiwanemate kombetest kange karstkust, ja sest karstkusest on nende paremad ja kallimad omadused, nende karskimata wabaduse armastus, nende mehine wahwus wälja kaswanud. Kui palju neist kallistest omadustest raudne minewik ära rüüstanud, 'pole siin mitte minu asi järele uurida, aga enne kui ma sest küsimusest samm u edasi astun, hüüaksin ma, kui ma Kalewipoja keeles kõneleda tohiksin, nõnda et mered mürawad, kaljud wasta kárawad:

Gesti pojad, Gesti tütreid, tõstke oma esiwanemate kallimat kombet, karstkust ja kásinust jälle kõrge auu sisse!

Ma wõiksin Kalewipojast weel hulga náitufi wõtta, mis meie esiwanemate elukombete háäd korda selgesti küllalt üles tunnistawad, aga see saaks mind minu ülesande kitsastest piiridest mööda wiima; luba mulle üksnes lugeja weel táhelepanemist wane- mate ja laste wastastikku oleku páále juhata- tada. Ginda ja Kalewipoja wastastik olek on lábi ja lábi eeskujuline, ehk õigem öelda, paleusline; seda ütelist saab igáiks, kes Kalewipoega wáhegi tunneb, tõeks tunnis- tama, 'pole mul jelle párast mitte tarwis, teid náitustega wásitada. Aga ka isa málestust peab Kalewipoeg alati kõrge auu sees:

kui ta meel murelik ja ta jüda raske on,
kui une paelad öösel ta silma ei suuda
siduda: Kuhu tõttab ta kurwa tuju kustu-
tama? Sja haua pääle.

Glu ajaks Taara armu,

Sja armu igawesti! VII. 848-849.

Sja kalnu künkal näeme teda weel enne
wiimast sõja-käiki kurwalt istuwat.

Kurba näitas kaste kuube,

Bisarpilul pilwe silma. VII. 1043-1044.

Saare piigast oleme ju kuulnud, kuida
laul teda Saare eide filmateraks, Saare
taadi tuikefeks nimetab.

Ragu wanemate ja laste wahel, nõnda
walitseb ka laste keskel üksteise wastu ar-
mastuse sibe. Kalewitaadi enne surma
Lindale awaldatud soowi mööda lähewad
pojad õnne-liisku heitma,

Kuda kadund taadi tarkus

Tahtmist käsuks kinnitanud!

Nõnda loodud laste kohus

Asja lugu toimetada. VII. 766-866.

Noorema wenna kivi lendab teiste omadest
kaugemale; jedamaid kõrgendawad teda ne-
mad kuningaks, ilma et üks kade ehk kaet-
few sõna nende suust kukuks. Nemad kan-
nawad järwest wett,

Wisga wenda wiheldakse,

Kuningaksa kastetakse. VIII. 500 j. 502.

panewad talle

Kuldatoime kuube selga,
 Raudasärki kuue alla,
 Wammus wanasta wafesta;
 Pange päha kuldakübar,
 Raudakilpi pääle rinna:
 Siis saab wennaft sõjameesi
 Kaswab wägew wõidumeesi.

VIII. 505—511.

Kui nüüd, nagu meie näinud oleme, naeste-soost juurt lugu ja abielu kõrge auu sees peeti; kui sugulises elus wiisakad kumbed ja kange karstus walitsemas oliwad; kui wanemad juure hoolega ning õrna armastusega oma pojad kangelasteks meesteks, oma tütreid wirtadeks ja wiisakateks neidudeks üles kaswatada püüdsiwad; kui lapsed usinad oliwad wanemate sõna kuulma ja isekeskes leplikku meelt ja osawõtmiist üksteise wasju üles näitawad; siis wõime meie rõõmuga tunnistada: perekonna elu on puhas ja auus. See waim aga, mis perekonnas walitseb, jääb inimesele elu ajaks lahutamata saatjaks: tugewatest ja wiisakatest seltskondadest kaswab kaunis seltskond wälja, kus nõndajama wiisakad kumbed walitsewad, wanemate sõna ilma wasta tõrkumata kuulda ja iga mees auujasti oma kohust püüab täita. Kui Kalewipoja sõjasarw kõlab, tulewad wahwad mehed Läänest ja Wirust, Järwast ja

Sarjust kiirelt kokku ja seisawad waenlaste wasta nagu raudamüüri. Meie esiwanemad tundsiwad oma kohuseid hästi ja täitsiwad neid truusti; nad teadsiwad, mis neil teha tuli, ja mis nad tegiwad, oli hää ja auus, kena ja kaunis. Öppigem seda oma esiwanematest!!

2.

Üksiku inimese kõlbuline tegewus ja tugewus.

Meie oleme siinamaale walitsewaid kombeid Kalewipojast järele nurida püüdnud, ja oleme neid hääd ja puhtad, mitmes tükkis koguni eeskujulised leidnud olema. Hääst perekondlikust ja seltskondlikust elust kaswab ka üksiku inimese seltskondlik tegewus ja tugewus wälja. Woorused, nii kaugelt kui need perekonnas juurduwad ja seltskonnas ennast awaldawad, oleme ju tähelepanemise alla wõtnud; seda mööda saab siis meie ülesanne siin olema, läbi püüda katstuda, mil kombel üksik inimene ennast walitsewatest kombetest juhatada lafeb, mis tükkis ta hääde kombete wasta tahtmisega ehk tahtmata ekhib ja misjuguusel möödul ta oma waba ijetegewust tarwitada mõistab. Kats asja sunniwad meid siin kaunis kitsaste piiride sisse jääma: 1) ei leia meie Kalewipoja loost pääle Kalewipoja

eneise ühtegi iseloomu, mis meile selle küsimuse koostamiseks sündsaid juhtmõtteid pakuks, ja 2) on meil ka Kalewipoja tegude otsustamiseks mitmes kohas mõõdupuu kaduma käinud.

Kui meie Kalewipoja tööde ja tegude ühise juhtmõtte järele küsime, siis peame tunnistama, et see kõlbulisest seisukohast waadates kõrge ja paleuslik on: ülendada, mis hää ja kasulik, ja maha suruda, mis halb ja kahjulik on. Seda näeme temast ju noore ea sees: mere kaldal istudes ja laenete lustimängu waadates näeb ta kurjad waimud äkilise pikse eest mere põhja pakku pagema; katku kiirusel kargab Kalewipoeg nende järgil laenetesse kurjaliste kaela pääle, tabab nad kinni ja puistab nad kaldale tagasi ujudes

Pikse raudawitsa alla,

Kus neid puruks kolgitie,

Sundi roats hukatie. III. 39—41.

Sahilt tulles ja ema kadund olewat leides lähewad wennad eite otsima, aga kuna pärast esimest tühist otsimist wanemad wennad nõuiks wõtawad enne pikema teekonna ettewõtmist õhtuleiba wõtta ja wäsinud teha unehõlmas karastada, lootes, et usin unenägu ja une ilmutused eide jälgile juhutama saaksiwad, läkitab Kalewite kallim

poega ruttu mõtteid teisele teele, arvamisi
iferajal rändama.

Tänašida toimetusi

Ära miska hõmbse warna! III.

— — — — — 722-723.

Kiirel käivad õnne sammud,

Wiitjal wiiji wiletsusta,

Kõhaldajal kuuji koormat,

Seitse salajõlmitusta. III. 732-735.

Magu siin, nõnda on Kalewipoeg igal pool
uſin, tihti üleliiga uſin, täitma ja oma
ettewõtmiſi teoks tegema. Wennad ſiruta-
wad keha ſängi puhtama, Kalewipoeg tõt-
tab tubliſti teele; aga enne kui ta tundmata
radadele jõuab, astub ta ija hauale kurwa
jüdannt kergitama.

Tõuſe üles, taadikene!

Ärka üles, ijakene!

Tule teeda näitamaie,

Kuhu eite kadunesſa! III. 762-765.

„Ei wõi tõuſta, poega noori!“ III. 769.

kõneleb ija kalmukünka alt waſtu,

Tuuled juhtigu ſull' teeda,

Õhud õrnad õpetagu,

Taewa tähed andku tarkuſt!

III. 776—778.

Ma pean jeda tähelepanemiſe wäärt
juhtumiſeks, et Kalewipoeg eſimeſes elu-
ahastuſes ija haua pääle astub. Kalewi-
poja tee ija hauale on ju iſeenefeſt üks

kõlbuline tegu. Mis fund on teda süa ajanud? Armastus ja kange hingewalu. Mis otfis ta siit? Isa õnnistust. Seniajani on ema film tema noore elu üle walwanud, see film on kinni wajunud; walu kalli eide kadumise pärast on tema südamesse tunginud; tee, mida ta weel ialgi enne pole näinud, seisab tema jalgade all; niisuguses hinge olekus astub ta isa hauale ja palub, et isa waim tema üle walwaks ja teda tundmatadel teedel juhutada wõtaks. Kus niisugused mõtted inimese südames liiguvad, ses südames ei ole halbtusel aset ega õelusel ulualust; ja mis teda siin meie filmale nii armsaks teeb, on ju tema hiilgaw hinge puhtus, tema õrn lapselik armastus, tema murelik meel ja kurblik süda täies nooruse ilus: üksigi süü pole weel tumedat warju tema pääle heitnud.

Taadi kalmukünkalt tõttab ta kiirelt mererannale ja jäält

Wahtus wete woodisse
Üksipäini ööde peidus VI. 36-37.

Soome sõudma. Soome reis on mitmetpidi tähelepanemise wäärt tükk Kalewipoja elukäigu kohta, mis Kalewipoja pärastisele eale nagu pitsari pääle on wajutanud. Soomest toob ta omale kalli mõõga, aga Soomes koormab ta ka kahelordse weresüü oma pää pääle. — Ta ekfib Soomes, ek-

siis raskesti, aga ta ei siis kogemata ja tahtmata. Soome sõit köidab Kalewipoja elu siisse kurnnäitelikka sõlmi; raste saatus läib sest ajast saadik tema kannul. Hää ning kõrge kõlbulise otstarbega on Soome reis ette võetud, aga ta kannab hirmust wilja. Kalewipoeg sõuab Soome, mitte üksnes oma wiha õela sõrtsilase were sees kustutama ja kallist eite päästma; ei, teda kannab veel üks kõrgem kõlbuline mõte: jääraast kurjust ja õelust sootumaks maailmast ära kaotada on tema Soome sõidu pääsiht; ta tahab tuuslarit nii kurjasti rookida,

Et ei enam naeste rööwi,

Neitsi margil mõrgutusi

Siia ilma siigineksi. IV. 60—62.

Meie näeme, Kalewipoeg on kogu oma tegude esimese pulga pääl ühe kõrgema kõlbulise mõtte kandja. Aga mil wiisil teeb ta oma kõlbulist ettevõtet teoks? Enne kui ta veel õieti rööwli jälgedele sattub, langeb ta ise just jellesama patu siisse, mida ta ju ilmast ära häwitada ette võtnud; ta rikub noore neiu rahu, ja sunnib teda oma edema ja kõlbumata teo läbi wete woodisje liugema. Võkendawal wihal käratab ta aina keelil armu palju tuuslari pääle:

Kes ja lese leinajangi,

Waga eide woodifesta

Suija läksid jolkimaie!
Loodad ja mind lobasuuga,
Loriga ehk lepitada,
Walega ehk waigistada? V, 609-614.

Aga kus on Saare eide filmatera, Saare taadi tuikene? Kes on piigad noorukest jurma fangi suituma sundinud? Halastamata käega keerutab Kalewipoeg tuuslari pää kohal tammewemmalt, rabab teda siis kord kulmu kohta, nõnda et teine maha kukub nii kni kotti

Langes sõnalausumata

Suikus jurma külma kaisju.

V, 628—629.

Aga kuna Kalewipoeg tuuslari üle walju kohut mõistab, nutawad Saare taati-memme walusaid kurbtuse pisaraid ja kukkuwad leina nagu laks kõrbe kagu. Kes on neid leinapisaraid kulmude alt wälja pigistanud? Kes on pahal pettusel Saare memme filmatera eksitusele meelitanud ja mere põhja magama pannud? Wali kohtumõistja Kalewipoeg! Aga weel kurjemaks läheb asi. Kalewipoeg on Soome sõidul oma kanged rammu ära proowinud, ja see tundmus, et talle wastast pole siia ilma loodud, teeb teda peagi kõrgimeeleliseks. Soome sepa kijas hakkab ta hullul pääl hooplema, Ruda lugu Soome sõudes
Saarel naljakas sündinud. VI. 585-587.

ja Saare piiga

Gide hella hoitud wara

Rogemata ära kaotand. VI.593-594.

Ja kui „raudkäpa targem tegi“ õn-
netumal kombel teda nende sõnade pärast
tõreleb, kaswab tema kõrkus seda suuremaks.
Wihale ärritatud ja oma toreda kanguse pääle
ennast toetades, kostab ta, et seinad kõiguvad:

Mis ma kiuste kiitlesin,

Tõeksa selgesti tunnistan:

Meiu lilled ma noppisin,

Rõõmu õied ma raiskasin.

Õnne kaunad ma katkusin. VI.618-622.

Tüli läheb kurjemaks, sõimust sünnib
tegu, ja R. langeb teise raske jüü alla.
Mõilisel wiha tujul kijub ta kalli mõõga
tupest ja

Mõrtsuka mõõga mängile

Puistas pää põrandale;

Weri wirtjas walustasi

Wastu filmi wendadele. VI.637-640.

See hirmus weremäng sünnib küll ui-
mase pääga humala hullustusel, wabast
tahtmiseft ei wõi siin mitte hästi juttu
olla, luuletus nimetab seda tegu ka igal
pool tahtmataks ekstituseks; ja et Kalewi-
poeg ekhib, selle pärast ei tohi meie tema
üle weel mitte walju kohut hakata mõistma;
ta on ju inimene, puhas inimene, ja misju-
gune inimene ei ekhiks mitte; pääle seda on

ta kangelane, ja seda mööda kaaluvad, nagu tema hääd tööd, ka tema ekstitused enam, kui lihtsate, kõlbuliste seadusie järel elawate inimeste juures; meie wõikšime kümme wabandust leida, millega meie tema süüdidde koormat wõikšime kinni katta: siisgi peame tõeale tunnistust andes ütleva, et Kalewipoeg oma kõlbulist juhtmötet sugugi 'pole mõistnud teoks teha, waid otsekohi, kui ka kogemata ja tahtmata, kõlwatumaid töösid Soomes sünnitanud ja kahewõrdist weresüüdi oma kaela koormanud. Aga süüdi ei tee teda weel ammugi mitte kõlwatuks loomuseks. Kalewipoeg on mees, kes ka ekšides mehe nime mõistab auu sees pidada. Teotawad sõnad jepa poja suust oliwad teda wereteole ärritanud, teotaja werega peseb ta teotust enese küljest puhtaks, ja kui talle jälle selge aru päha tuleb, on kõik ära unustatud ja udu sisse wajunud. Päälegi on Kalewipoja ekšitused seda wäärilised, et nad iga kõlbulist inimest südamelikule kaastundmisele sunniwad. Meie kahetseme tema raskeid ekšituši, aga meie kõlbuline tundmus ei sunni meid sugugi mitte teda hukka mõistma ehk kõlwatumaks olemuseks arwama, ja kuida wõikšime meie seda teha, kuna ta ju tõesti kogemata ekšib, ükskord armastuse wael ja nooruse weal, teine kord hullul pääl ja lõkendawal wihatujul. Ja ikka

seisab ta ka kestel ehituse teel täies mehelikuu ilus meie filma ees. Soome sepp kihutab oma terwet sellide parwe tema kallale, aga

Kalewite kange poega

Humala wiha uhtuses

Tõusis keeket tubaje,

Wihast mõõka wihutelles

Hüüdis koleda häälega

„Toho, tahmalised tondid jne.

Tulge, kui jurma tahatel VI. 667—681.

Ülepää ei tagane ta ühegi wastase eest ial ei sammugi. Sepakojast lähneb ta oma kanguse täies tundmuses uhtel wiisil minema, ja kui ta oma hullu pää jälle selgetks oli maganud, seiswad eilsed sündimised udu sombas ja „põualises pilwe suitsus“.

Waga were walamine

Ei teind muretise mulju,

Ega kahetsuse koormat. VII. 36—38.

Uga ju Saarde jõudes kujutab talle närtsinud piiga laentelaul ta raskeid waresüüid jälle elawalt filmade ette, ja meel lähneb tal nukrats, ja südamesse tungib walu, et ta Saarde ja Soome kõlwatumad ja werised jäljed järele jätnud, et ta oma hinge puhtuse kaotanud ja raske süü alla langenud. Ta kahetseb oma süüdi.

Närtšind neitsi leinalaulud,
 Kalli warju kaebamised,
 Mõistetšõnad laente jängist,
 Pajatused mere põhjast
 Kurvastasid Kalewida,
 Nukrastasid noorta meesta,
 Leinakeelel luulemised
 Sigitasid igatsusi,

Raswatasid kahetsusi. VII 283—291.

Wiru randa tagasi tulles kuuleb ta weel
 fõrd noomiwaid häälitsemisi. Tulisti kodu
 tõtates astub ta Ilumäe harjale, aga
 „waike, waike wahwa meesi“: Tuule kõi-
 nast kostab talle korraga ema hääle kõrwa.
 Hella armastusega waatab ema film ka
 kaljupakust weel ekšinud poja pääle. Tuule
 kõi-nast kostjad hääled näitawad Kalewi-
 pojale, misjugune ta kodust minnes olnud
 ja misjugušena ta koju tagasi tuleb:

Kodust lendas kõwernoŕka, VII 380.

Ilus isa õue päälta

Kui see pišar, weereb pilwest

Lumi langeb lagedale. VII, 390—392.

Puhas nagu pilwe pišar jüüta, nagu
 taewast langew lume kibe, jõuab ta Wiru
 rannast Soome teele, aga kuda tuleb ta
 kodumaa randa tagasi?

Kõttka poega, kõwernoŕka!

Kuis sul rada koju rändab?

Kena lendfid ja kodunta,
 Plus ija õue päälta.
 Kotta poega raudaküüned
 Walasiwad waga werda,
 Raiskasiwad neiu rahu.
 Rahetordne werewõlga
 Piinab kotta pojukesta,
 Koormab jüdanit kõwernoal.

VII, 405—414.

Kodu wendade keskel kõneleb Kalewi-
 poeg, kuida ta käsi Soomes käinud, aga

Sepa poja surmamista,
 Saare piiga laentelaulu,
 Eide laulu tuuleõhul:

Ei ta rääkind wendadele. VII 728-737.

Miks pärast? Süü tundmus ja wõla
 koorem julgub tema suud. Meheliku mee-
 lega kannab ta üksinda, ilma teiste osawõt-
 mist ihaldades, oma süüdi. Jälle astub ta
 kurwal sammul isa hauale, aga mil kombel?

Nuturätiit noores käesja,

Pisarrätiit pihusja. VII, 812—813.

Hoopis teist moodi ahastus juhatab tema
 jalga see kord isa hauale kui Soome sõidu
 hakul: jääb oli teiste kurjatöö, mis teda
 kurwastas, siin on ta enese kõlbmatad we-
 reteod, mis talle pisarad silma sünnitawad.
 Kes saaks weel jalgama, et Kalewipoeg ka
 pärast ehitusi jälle kõrgel kõlbulijel järjel
 seisab? Ta tunneb oma süü terwet raskust

ja kahetseb seda südamest. Bisarad tulewad kangele mehele silma oma Soomes sünnitatud tegude pääle tagasi waadates. Kange hingewalu ajab teda jällegi isa hauale:

Tõuse üles taadikene!

Tõuse armu andemaie,

Poja päada silutama! VII, 828-830.

Hüüab ta isa armu järele ihaldades hana pääl, ja isa süda tunneb ka oma efsinud lapsega ärdat kaastundmist. Heldete ja troosti-rikaste sõnadega püüab ta poja hinge, walu wähendada, ta ülearu kurbtust kustutada ja teda uuele elufangujele äratada.

Ära kurda, pojake,

Ära nuta, noorekene!

Kadund isa weri walwab

Kalmust waga lapse käiki.

VII, 852—855.

Kusagilt ei paista meile Kalewipoja kõlbuline kõrgus puhtamas paistuses ja selgemas järas silma, kui siin kus ta filmawees ja kurwastuste koormatustes kadund isa palub, ka oma efsinud lapsele weel armu anda ja edespidiste efsituste eest hoida.

Rogemata kurjategu

Püüa jälle parandada! VII, 859-60

See on isa wiimane soov, mis ta oma õigelt teelt ära efsinud pojale saatjaks kaasa annab, ja meie kohus on weel lühedalt läbi

waadata, kas Kalewipoeg jeda isa soowi ka tõsise meelega on täita püüdnud. Süüd võib üksnes seeläbi parandatud saada, et süü alla langenud inimene ennast edespidiste komistamiste eest hoolega hoiab ja hääde ning kõlbuliste tegudega oma süü mõju vähendada katsub. Kas on Kalewipoja järgmised teod ja tööd kõlbuliste nõudmiste kohased?

Warsti pärast Soome sõitu saab Kalewipoeg kuningaks kõrgendatud. Inimesena aga seisab Kalewipoeg kõrgemal järjel kui kuningana. Meie aja nõudmiste kohta oleks ta otsekohe armetu kuningas, aga ka oma aja arwamiste kohta ei seisa ta just mitte oma ülesande harja pääl. Seks puudub tal kõige päält tarkust. Ta ei mõista mitte rahwa rammu riigi kasuks ja oma osalt väga sündjate ettevõtmiste hääks tarwitada, waid iseeneise keha rammuga tahab ta kõik ära toimetada, tallab aga isegi tihti küllalt tühja tuult. Ülepää lasseb ta ennast enam tujudest ja kogematadest juhtumistest juhatada, kui et ta targast ja ettewaatlikult, kasu ja kahju hästi ära kaalujast järelemõtlemisest walminud plaani järele oma ettevõtmisi mõistaks seada. Tihti on ta üsna lapselik rumal, nõnda et linnud ja roomajad loomadgi teda õpetama peawad. Aga teod on siiski kõlbulised.

Uuusa ja tulusa tööga algab ta oma walitsuse põlwe. Ta wõtab adrad kätte, kergitab maad ja künnab metsad kaswama, mäed mängima, aasjad haljendama, lilled kaswama, õilmed tolmama jne.

Udra saha armidella

Widi wili woolamaie,

Toitu rohkest' tõusemaie,

Põlwest põlwe paisutawaks

Surewate jugudele. VIII, 590-694.

Selle teoga auustab ta põllumeeste seisust ja saadab isamaale suurt tulu. Isegi taewalik wana rauk kiidab teda selle töö pärast ja kahetseb üksnes, et ta tööd 'pole suutnud lõpetada, waid ääri-weeri mööda mitmed tüfid kündmata jätnud. Aga kui ta nüüd, künnitööst tülpinud ja metsaliste hukkamisest wäsinud, puhkama heidab, ilmub sõja-sõnumite kandja Wiru wanemalt ja palub teda waenlaste wasta appi. Kalewipoeg ei wõta seda kutsjet kuulda; ta eeskib oma ameti kohuse wasta, ja eeskib nimelt täie tahtmisega; une wõim on sel silmapilgul tal kangem tundmus, kui isamaa õnn. Meie wõikšime seda tegu osalt üsna mõjuwate põhjuste najal wabandada: kui ta igas tülis oleks ees otšas seisnud, siis oleks ju teistele wähe mahti üle jäänud oma tugewust harjutada ja julget wahwust üles näidata; see oleks muidugi halw ol-

nud, sest selle läbi oleks meeste rammu raugenud. Selle pärast tõreleb Kalewipoeg käsufandjaga, kes Wiru noored mehed norus ja „kartusesse kahwatanud“ ütleb olewat:
Miks ja sõimad meie mehi,
Laimad meie mehe poegi? IX, 274-75.

— — — — —
Wahwas mees ei karda werda!
Mehed seisku sõja mäsfül,
Kaudaseina tugewusel,
Seisku kui tammed tuulesja,
Kalju müürid marudesja,
Seisku waenus wanumata,
Sõjas tugiks teiste eesja! IX, 283-289.

Ka ei taha ta mitte Wirulasi kitsikusesse jätta, waid lubab ise tulla, kui asi halwemaks peaks minema. Seda mööda peasime seda tegu, et ta mitte kõhe käsufandja kutse pääle sõjaplatzil ei ilmu, targaks teoks pidama. Aga tema karssimata olek mõni filmapilk hiljem taewa kodadest ilmuwa wana rauga wasta näitab siisgi, et ta oma wäsimus pääpõhjus oli, miks ta Wiru saadikut abita ära saatis. Siisgi paistab meile ka tema olekust saadiku wastu tema kõlbuline tegewus filma: Kalewipoeg on ise wahwas mees ja nõuab ka teiste käest wahwust; ta ei usalda jugugi uskuda, et naeste karistaja kartus Wiru meeste pääle langenud; ta peab saadiku sõna häbemataks

laimduseks ja püüab Wirulaste auu kaitsta. Miks ja sõimad meie mehi? tõreleb ta sõnumitoojaga. Päälegi sümmitab see sõnum mõnusa mõtte Kalewipoja pääs: ta tahab linnasid ehitada, kus wanad ja wäetid sõja ajal warju wõiwad leida, ja seda ettemõtet teeb ta ka warsti tõeks. Pärastestest sõdades seisab ta ka ikka ise ees otjas, ja hulgana langewad waenlased tema wägewa käe all. Meie näeme tema walitsejana toimetatud talitustest, et Kalewipoeg sugugi oma aja kohta nii totter kuningas ei olnud, kui mitmed arwawad, waid ka siin oma kohuseid auusasti täita püüab. Kui ta siin ühes ehk teises tükis eksib, siis tuleb see sest, et tema mõistus sugugi mitte keha rammu wääriline ega kangune ei ole. Mis teda aga tõesti kõrgeks kõlbuliseks olemuseks teeb, on see, et ta kõik omad wägewad teod häa ja kõlbulise otsuste kasuks ette wõtab, ja nende kordasatmiseks üksnes auusaid ja kõlbulisi abinõusid tarwitab. Wäetimate ja nõrgemate mastu on ta alati helde ja armuline, nagu rätuseks ta südamlis kaastundmine kaelkotis jortsilase poegade hoopide all otja jaanud mehega, waele lapse lamba päästmine hundi suust ja põrgu = piigade päästmine sarwiku orjusest. Hirmus ja kuri werd walama on tema üksnes siis, kui waenlased

teda sõdima kutsuvad; muidu aga mitte were-jänuline, waid hoopis rahu-armastaja. Kord antud mehe-sõna peab ta alati pühaks ja täidab oma töotust tingimata ka niijugusel korral, kus ta järele mõtlemata ja kergemeelselt midagi töotanud.

Sarwest härğa seotakse,
Sõnast meesta sõlmitakse X, 214-315.

oli tema juht, ja selle muistesõna wasta ei eksi tema ialgi, kui tal jest ka kahju peaks kasvama. Seda näitab ka tema olet Lapu targa wasta. Sulewi- ja Kalewipoeg käiwad juija pääle, kallid jalakirjad wähe-malt enne läbi lugeda lasta, kui neid War-raku kätte „omale maale õnneks wiia“ ära annab. Aga mis kostab neile Kalewipoeg?

„Kui ka kallist seisaks kirjas,
Teadamata tululikku,
Töotust mees peab tasumaie:
Sarwest härğa, sõnast meesta!
Õjeteleb muiste sõna.“
Räskis kütkendatud kirjad
Warrakule wälja anda. X1X, 957-963

Suurest tarkusest ei tunnista küll need sõnad tõesti mitte, aga nad annawad wägewat tunnistust Kalewipoja õiglasest meelest ja peenikestest auutundmusest. Mis ta kord on töotanud, seda täidab ta ka auu-

fasti. Ses tükis on Kalewipoja kõlbuline tegemus kõigiti eeskujuline.

Ülepää on ka Kalewipoja kuningas-põl-
wes tehtud tööd kõik ülemal nimetatud
juhtmõtte järele sünnitatud: Ta püüab
igal pool ülendada, mis häa ja ka kasulik,
ja maha suruda, mis halb ja kahjulik on.
Oma tegude korda-saatmiseks aga ei pruugi
ta ialgi muid kui auusaid ja kõlbulisi abi-
nõuusi; üksnes wana sarwiku wasta arwab
ta omale paar piisusest pettust lubada wõi-
wat, näitab aga läbistikkude sellegi wastu
õiglast ja auusat meelt üles.

Ühe küsimuse juures tahame weel natu-
kene peatada: Mikspärast paneb Kalewipoeg
walitjuse woli nii noorelt maha? Paul põh-
jendab jeda tegu järgmiste sõnadega:

Wiimjed waenu wiletsused,
Sugulaste raske surma,
Kurwastasid Kalewida,
Döl ei leidnud enam õnne,
Koit ei kurba kustutanud,
Widewik ei wõtnud waewa. XX, 525-30

Dige on, et wiimane sõda hirmsal kombel
mehi maha murdis, ja ehk küll Kalewipoeg
ka siin wõidumeheks jääb, siisgi õnnetumaks
tuleb arwata; aga kes pidi siis riiki rauda-
riides rüütlite wastu wägewamini kaitsta

jõudma kui tema, ja kuida mõis ta loota, et tema-sarnane mees, kes seni ajani vägewaid tööjõid toimetanud, ütkinda ilma mingi elusihita ümberhulkumiseft magu saaks tundma ja ennast õnnelikumaks võima pidada, kui laia riiki walitsedes ja waenlasi isamaa pinnalt tagasi tõrjudes? Ja millal oleks ka tema tugewat käewart küll isamaale libedamini waja olnud, kui mitte just wiimse õnnetuma sõja järel? Keegi ei tunne tema lahkumiseft rõõmu; nurmed jääwad maha nutma ja luhad leinama, ja ta lahkus süisgi. Kas ei pea meie jeda tema wiimast tegu mitte hukka mõistma ja kõlwatumaks pidama? Ma usun, et mõjuwamad põhjused, kui wiimne sõjakäik ja kalliste selttimeeste surm selle teole on sundinud. Sõba sõjasõnumid kuuldes tõusewad tal kurwad aimamised meelde. Jällegi astub ta isa hauale,

Alga haul ei awalduft,
Kalmukünkal ei kuulutust,²
Wingul laened weeresiwad,
Ohkel tõusis tuule hoogu,
Kurba näitas kaste kuube,

Pisarpilul pilwe silma, XIX, 4038-43.
ja Kalewipoeg kõnnib „kurwalte koduje.“
Ta süida aimab õnnetumaid asju, selle pärast lasseb ta ka Kalewite wara künka alla warjule peita. Sõda algab ja lööb Kale-

wipoja südamele werised haamad. „Sunne
aja õilmekefjed närtfiwad nurmedella“

Kestel kewadijel keeril,
Enne juwe sündimista XX,

Lustipäewad lahkusiwad
Sunneajad õhtule.

Kalewipaeg seisab raske wõlakoorma all,
mida ta ju mõnda aega kandnud. Müüd
aga annawad mõndasugu tundemärgid talle
kindlat märku, et aeg on tulnud, mil ta
oma wõla tagasi peab tasuma, sest „weri
ihkab were hindu.“ Sja ei kosta talle enam
hauast wastu; kallimad seltsimehed lange-
wad tema kõrwas jurma juhu; waenlased
rõhuwad wägewal tungil isamaa pääle.
Kalewipoja ettewõtmised ei õnnista enam.
Ta näeb hauda oma jalgade ees end awawat;
aga ta ei taha mitte oma süü läbi hukas-
tust ka teiste kaela tõmmata. Selle pärast
kõneleb ta kurwalt:

Üra pean mina minema,
Lindu leinal lahkuma. XX, 583-584.

Uga miks ei püüdnud Kalewipoeg mitte
oma wõlga kustutada, oma süüdi lepitada?
Selle küsimuse pääle saab meile jelle kõne
kolmas järk kostust andma.

3.

Jumalik mõju inimlikkude tööde ja tegude kohta.

Jumalate seisukoht inimeste vastu on Kalewipojas hoopis segane. Sellegi pärast on jumalik mõju inimliku elu kohta igal pool tunda. Mil kombel jumalad oma tahtmist inimestele avaldavad, sellega 'pole meil siin tegemist; aga inimeste kohus ja pää-ülesanne on wagaduses jumalate juhatusi mööda elada. Wagadusest pakub meile Kalewipoja lugu mõnda kaunist näitust. Jumalad on inimese elutee ette ära määranud, ja seda teed peab inimene wagaduses kõndima, i. o. inimene peab ennast tõrkumata jumaliku juhatusi alla heitma, kindlasti jumaliku abi pääle lootma ja jumaliku armu enesele paluma. Jumaluse tundmus on Kalewipoja loos tugev, ja selle tundmuse mõju igal pool selgesti näha. Jumalikul juhatusel kannab kottas Taaralaste taimi Wiru randa. „Jumalate igawesti enne peetud aru mööda“ ei pea wana Kalew närtsi-põlwes oma wägewamat poega nägema. Jumalate heldus kuuleb Linda rasket õhtamist, jumalate wägi moon-dab karste leske kõrgets kaljupakuks. Jumalate juhatusel jaab Kalewipoeg kuni-gaks walitud, jumalate heldus paneb õnnis-

tust tema kinnitöö pääle. Lühedalt, kuhu meie iganes filmad pöörame, ikka on jumaluse mõju ühel ehk teisel kujul tunda. Jumalate film walwab waga ja süüta inimese elu üle; jumalate tarkus hoiab waga inimese jalga komistamise eest ja juhatab teda õigele teele; jumalate wägi warjab waga inimese rinda kurjuse wõimu eest. Aga kuna nüüd ühest küljest meile filma paistab, nagu oleks jumalate tarkus ilma puuduseta, jumalate wägi ilma piirideta, jumalate heldus ilma määramata, näitab jälle teisest küljest, nagu oleks nende tarkus puuduline, nende wäele tõkked tehtud, nende heldus tujuline. Selle järele näitab ka inimeste seis jumalate wasta segane olewat. Inimese kohus on wagaduses jumalate juhatusst mööda elada, jumalate tahtmist täita püüda ja jumalate abi pääle loota, ja siisgi on palwe-tegemine kõrwaline asi ja ohwer peaaegu üsna tundmata. Kui inimene eeskib, siis langeb ta süü alla:

Werel rasket wõitkemista,

Rasket wõla wastamista, VII, 249-50

kõneleb närtsinud Saare neiu juu, ja siisgi 'pole determinismuse mõte mitte üksnes ühes kohas lausa wälja üteldud, waid näitab üleüldise kaunis tuttan olewat. Need on kaks mõtet, millest ainult üks wõib wa-

litseada, ja mis üks teise kõrwas ialgi aset ei wõi leida.

Mikspärast pidi waga Linda nii raske wõitlusjega oma elu lõpetama, ja miks ei wõinud jumalad talle teisel teel abi anda; mikspärast pidivad Saare taadi-memme oma filmatera nii õnnetul kombel kaotama, mikspärast Kalewipoeg, kes puhas nagu pilwe piisar ja kiiduwäärilise kõlbulise otstarbega Soome jõuab, nii raske weresüü alla langema; mikspärast pidivad Soome sepa sajatused Kalewipoja kohta süisgi täide mine-ma, ehk küll kadunud Saare piiga, Linda hääl tuulekohinast ja ija juu hana põhjast ärdat kaastundmist tema wastu üles tunnistawad, Kalewipoeg aga oma süüdi tunneb ja kahetseb ja ka süü põlwes weel mees on, kes jumalate meele järele on? Mikspärast ei wõi jumalate wägi ega Taaralaste tarkus Kalewipoja jõkke jäänud jalga enam keha külge kinnitada, ja mikspärast pidi Kalewipoeg taewalikust õnnepõlwest lahkuma ja põrgu wärawas kaljusamba külge kütkendatud saama? Jah, kes wõiks wastust anda nii mitme küsimuse pääle, mis igal Kalewipoja lugejal mõtetes mõlguwad! Ehk waatame inimese-juu kõrgema elusihhi pääle; mikspärast peab inime-ne waga elu elama ja jumaliku juhatusse alla ennast alandama? Inimese elu on ju

lühike ja offaline, haud aga hirmus kole, ja hauas ehk haura taga elavad nad kurblikku warju-elu, mis igawesti ei parane! Sa ka haura-taguse elu üle lähewad arwamised hoopis lahku. Alalikus elus jälle püüawad jortsilased, nõiad, pahareti pojad jne. häid ja wagu inimesi ühte puhku wõrgutada ja tülitada, ja nende wastu peab inimene alati walwsil filmil wõitlema. Aga miks pärast peab ta wõitlema, kui tal muud kasu sest wõitlusest ei teeki, kui oma kurba ja mõrudat maa = pääliselt elu pikendada püüda? Nõnda alalise elu wiletjustega wõideldes ja ammutawat hauda lootustühise warju-eluga tulewiku süles ootamas teades, peaks ka iga ühtiku inimese ajalisk elu kurw ja kole, halb ja angunud ja elu lämmastaw pessimismus iga ühtiku hinge kurblik põhjustoon olema. Aga asja lugu ei ole julgugi mitte nõnda; ei, Kalewipojas elavad ja liiguvad läbistikkü kaunis rõõmsad inimesed, talitawad wägewaid töösid, peawad lustilikka pidusid ja elavad osalt üsna õnnelikku elu. Kuda peame nii wastaofta arwamisi seletama ja selgitama? Keegi ei jaa küll wist salgama, et siin otsuse-andmine ütlemata raske on; aga see raske ei tohi meid mitte lohkuma panna, waid seda terawama filmaga lastem meid ka selle küsimusele natukene ligemale astuda püüda.

Magu ju ülemal pool üteldud, on jumaluse mõju inimeste elu kohta vägew; kuri ja halb on see, mis jumalate tahtmise vastu käib. Inimese kõrgem elu siht on, jumaliku juhatusst mööda wagaduses elada. Wana Kalewi ja Linda wagadus on sügaw ja südamlik. Mõlemad usuvad kindlasti, et jumalad inimeste eluteed juhatawad, ja et see häa ja õige on, mis jumalad teewad.

Jumalate juhatused,
Taaralaste tähendused,
Saawad asja jobitama

Paremast' kui meie arwud. II, 183-186.

Mõnda kõneleb Kalewi taat Linda vastu, ja oma efsinud lapsjale kostab ta hauast:

Jumalale juhatusel
Jookswad elu joonekesjed,
Woolawad õnne lainekesjed.

VII, 856—858.

Linda on ainukene kuju Kalewipoja loos, mida meie (mõnda korda) palweid taewaliste poole üles saatma kuuleme, ja jumalad kuulewad heldet abi andes tema palwe häält:

Jumalate walwas heldus,
Wõimsamate wägew woli,
Kangemate käte kaitjus

Kuulid Linda kutsumista. III, 341-344.

Miisugust lihtsat südamlikku wagadust ei

leia meie Kalewipoja juures mitte. Isa nimetab teda küll wägaks lapsjeks, ja taewalik wana raul ütleb ennast teda ju enne waatamas käinud,

Kui ja murul mänginesja,
Wainul kurni wiskanesja, IX, 457-459.

ütleb ennast armu sunnil tulnud olemat ja sest käigust Kalewipojale tulu tõuswat ja mitu kaju kaswawat, aga meie ei kuule Kalewipoega ialgi jumalate poole palweid jaatma ega nende abi enesele ihaldama, waid kui ta meel murelik, ta jüda kurn on, astub ta ikka isa hauale kurbtust kustutama ning isa armu enesele jaatjaks ja juhatajaks paluma. Siisgi ei tohi meie mitte ütelda, et ta jumalate wastu otsekohe külm oleks olnud; palju enam näitab jumaluse tundmus ta tema jüdames kaunis elaw ja jumalik mõju just tema elu kohta iseäranis wägew olemat.

Kalewipoja jumalad on inimese-armastajad jumalad: meie ei kuule neid kusagil walju kohut mõistma, ega näe nende karistawat kätt, aga tihti leiame neid inimesi awitamas ja õnnistust jagamas. Wana raul kõneleb Kalewipojale, kuda ta ju Kalewipoega hällist jaadit tihti waatamas käinud ja jällegi ilmunud tema tööle õnnistust tooma:

Mis ja künnil kergitajid,
Sahkella läbi siblisid;
Sest saab kaju siginema,
2 nne rohkest' õitsemaie. IX, 512-515.

Ja inimese töö on tühine, asjata tema
waewa wäsimused ja higi piinad, kui juma-
lit õnnistus tööle tulu ei anna:

Ilma jumaliku abi,
Taewaliku toetusi
Saa ei inimeste sugu
Tööstä tulu toimetama. XI, 579-582.

Selle pärast on ka wana raud tulnud Ra-
lewipoja

Walmist tööda waatamaie,
Korralista kohendama,
Et jul waewa wäsimused,
Palawuse higi piinad,
Jääks ei lestena leinama. XI, 573-577.

Mõnda näeme meie igal pool jumalaid
inimestele tulu tooma ja abi andma; nad
püüawad inimest häädele tegudele awateleda
ja kõlbulisi sünnitusi edendada, mõnuseid
mõtteid inimese pääs äratada ja niisuguste
mõtete kaju andmisele õnnistust jagada.
Uga siisgi mitte üksnes hääle tööle sigidust
anda ei ole jumalate asi, waid ka kurjust
nuhelda ja kurjategijale kätte tasuda ja selle
üle walwata, et jumalatest seatud külbuline
ilmatorid inimeste kõrgi meele ja tormiliste

tujude läbi mitte segatud ei saa, peab nende amet olema. Soome sepp jätab kättemaksmise jumalate hooletaks:

Jätke röövel rookimata,

Weretoera kiusamata!

Külal jumalate käsi

Tasutawal rööwli tabab,

Mörtjukale palka möödab,

Werist were-walajale. VI, 683-688.

Ühtlasi löidab aga ta kättetajumise mööga külge, millega Kalewipoeg waga werd walanud:

Külal jumalate kohus,

Taaralaste ülem tarkus

Mööka sunnib wõlga maksuma.

VI, 693-695.

Jumalate kohus peab mööka sundima werewõlga tagasi maksuma. Jumalad ei wõi ega tohi mitte sallida, et weretöö nuhtlemata jääb. Kalewipoeg on kallist mööka wagasse weresse kastnud, Kalewipoja enese werega peab möök jälle puhtaks pestud saama. Mil kombel see sündima peab, ei wõi jumalatel mitte raske olla wälja armata, sest nende tarkus on ju ilma otjata. Kalewipoeg ise kiidab laewasõidult põhja piiridele koju tagasi jõudes nende tarkust:

Taara tarkusel ei rada

Kusagile kinnitatud,

Tõkkesida pole tehtud. XVI, 1086-68.

Uga Kalewipoja jalad jäävad jõe mädanema:

Küljest kattend kintsusida
 Wõind ei jumalate wägi,
 Taara tarkus terweks teha,
 Reha külge kinnitada. XX, 1000-3.

Kui mööd Kalewipoja kintsudesse mur-
 rab, tulewad taewalised ise tema walu wai-
 gistama ja panewad rohtu haawa pääle,
 aga siisgi sünnib haawast surm, ja walustasti
 waagub ta oma hinge wälja, nende abi ei
 mõju. Taewas maitseb Kalewipoeg Taara
 kangelaste keskel õnne põlwe, kuldjel keelel
 kuulutawad taewalikud laulitud tema wä-
 gewaid tegusid, ja siisgi pole ta taewas
 jugugi mitte pailaps. Wana isa meel on
 murelik, ta kardab oma wägewat poega ega
 tea, mis ta niisugust kangelast peab tegema
 panema. Mitu ööd mõtleb ta üksinda
 ilma uneta, mis ametit ta kangele mehele
 peaks andma; ja kui see et aita, kutsub ta
 wiimaks kõik taewalikud targad sala-nõu-
 pidamiseks kokku, ja mitu päewa ja ööd
 peawad taewalised pääajusid piinama, enne
 kui nad Kalewipojale sündsjat ametit leia-
 wad. Kuhu on siin jumalate tõkketa tar-
 kus, nende piirita wägi jäänud? „Rakja
 kalju rusikaga!“ hüüab hääl ülevalt, kui
 Kalewipoeg pörgu wärawasse jõuab. Kale-
 wipoeg rakjab torra raste käega, kalju lõhkeb,

Uga käpp jäi kaljukütke,

Rusik finni kiwi rahnu. XX, 1019-20.
Jumalad on Kalewipoja alla pörgu wärawasse saanud; mikspärast? Jumalik hääl hüüab ülewalt: „Kakja kalju rusikaga!“ aga misjugune wõim on teda kätt pidi kalju paku külge köitnud? Küll püüab Kalewipoeg kätt kaljuseinast lahti kiskuda, ta raputab ja rakstateleb nõnda, et maapõhi wäriheb, künkad kõiguwad meri, wahutab, aga

Maana käsi hoiab meesta:

Et ei wahti wärawasta,

Kaitsem poega pörgust pääseks.

XX, 1044-1045.

Kes on Maana? Soome mythologias on Maana alt-ilma waltseja, nagu Greeklaste juures Pluton. Kalewipojas on aga Sarwik waljude waldade wägew walitseja. Sarwiku on Kalewipoeg kindlasti kütketesse köitnud, ja kaitseb nüüd ise küttes teise kütkeid. See on täitja wõimata, et Sarwik, kes ju wabas põlwes kumbalgi korral Kalewipoja käe läbi langes, nüüd ahelates teise kätt kalju küljes finni peab. Maana ja Sarwik on kõigiti koguniste isejugused wõimud. Sarwik on kõige õeluse ja halbtuse isa, Maana seisab kõrgemal hääduft ja kurjust, ja ma usun, et ma mitte ei ekfi, kui ma teda jeksjamaiks jumaluseks pean, mis Greeklaste moira, tyche ehk heimarmene

f. o. kõige wägewam wõim, mis inimeste ja jumalate üle wägewal wolil walitseb, mille teesid inimesed ei tea, ega jumalad ei tunne, mis ühtegi palwet kuulda ei wõta, ega ühtegi süüdi andeks ei anna. Sortsilane paneb Maana sõna meelitusel Kalewipoja mõõga kerkima; miks pärast mõjub just Maana jõud, kuna teised nõiduskunstid ei awita? waga were jäljed 'polnud weel mitte mõõga küljest puhtaks pestud. Ehk küll Maana nimi terwes luuletuses kõigest kats korda ette tuleb, on selle jumaluse mõju, mida ma saatuseks tahan nimetada, ometi waga selgesti tunda. Meie lütkame küll selle arwamise kõigiti tagasi, et Saarepiiga Kalewipoja õde olla, aga siiski ei saa keegi salgama, et Kalewipoja kannul raske saatus sammub. Mis junnib teda Soome sepakojas Saare lugu kiitlema hakata? Mis segab tema sõnu, kui ta Kääpa jõe kaldal mõõka tahab käskida selle jalad maha murda, kes teda enne siia kandnud? Saatuse wõim, mis ta põrgu wärawas tema kätt küttes hoiab, ja mis jumalaid keelab Kalewipoja jalgu jälle keha külge kinnitada.

Rogemata ja tahtmata langeb Kalewipoeg süü alla, ja siiski ei leia ta kusagilt süü lepitust. Kus ta käib ja kõnnib, kus ta wiibib ehk wedeleb, kas ta wägewaid töösid toimetab ehk lustipidu laual istub,

ikka seisab ähwardam kõnepilw tema pää kohal mille tulised nooled iga filmapilk ta süürasele pääle on langemas. Selle pärast näeme teda nii tihti murelikul meelel mõtlemas ja kurblikul tujul ühfinda kõndimas. Suba Saarepiiga, laentelaul kujutab meile leinawate sõnadega tema wõlapõlwe filmade ette:

Weli sõidab wete piinal,
Sõsar süigub salasängis,
Wete wilu waiba alla,
Laente kätki kiigutusel.
Wellel rasket wõitlemist,
Rasket wõla wastamist,
Waga were waigistuseks,
Ülekohutu kustutuseks,
Kiigatööde lepituseks,
Mis ta korra kogemata,
Teise korra tahtemata
Wõla koormaks weeretanud. XII, 245-56.

Alga kuna neist sõnadest meile ikka weel wastu kostab, nagu wõiks meele-muutmise ja raskete wõitlemistega läbi süüid lepitatnd ja ülekohus kustutatud saada, tunnistawad järgmised jalmid selle arwamise koguni tühjaks:

Dh ja wilets wennikene,
Biff on sinu wõlapõlwe!
Dh ja wilets mete weerul;

Millal sindgi jängitakse,
Rahu rüppe uinutakse
Pikast piinast puhkamaie? XII, 277-82.

Ma pean jeda imekspanemise väärt,
jah, kogunisti wõõrastawaks nähtawuseks,
et Kalewipaeg milgi kombel oma süüdi
ei wõi lepitada. Greeklaste kangelased
teewad tihti koledat pattu ja wihastawad
jumalaid hirmjal wiijil; aga kui nad oma
pattu jälle õiglasel meelel parandada on
püüdnud, kustub jumalate wiha, nad wõ-
tawad süütegijad jälle armuga wastu.
Meie oleme Kalewipoega piisarjilmal ja
haua pääl oma süü pärast kurtma näinud
ja tema wõlapõlmes tehtud tööd ja teod
auusjad ja kõlbulised leidnud olewat; juma-
late wihast ei kuule meie mitte sõnakestgi,
nad on alati armulised ja helded ta wastu;
mikspärast ei lepita nad siis mitte Kalewi-
poja süüdi? Nad ei wõi mitte. Wana raut
ilmub Kalewipoja tööle õnnistust tooma,
aga ühtlasi kuulutab ta ka, et

Waga were wermesida,
Soome jepä sajatusi,
Hella eide piisaraida,
Sõjarate filmawetta
Wõi ei wõtta mõõga küljest
Kurja mingi kustutada. IX, 664-669.
Need sõnad kõnelewad wäga selgesti,

et süülepitus Kalewipojas hoopis tundmata asi on.

Kahju, Kalewite poegal

Waga were walamine

Wõistab kohut sinu kohta;

Weri püüab were palka,

Surm on surma süümitaja.

IX, 657—663.

Kõnda algab wana raut oma kurwalt kostwat wiimist kõnet; see „kahju“ tunnistab selgesti, et jumalad hää meelega walmis oleksiwad Kalewipoja süüdi lepitama ja tema wõlga kustutama, kui see neil koguniiste mitte wõimata ei oleks; nad ei wõi aga mitte; wägew saatus paneb neile oma „veto“ wastu.

Selle mõtte kinnitamiseks tarwitame weel üht teist wõõrastawat nähtawust: Sga pagana-uju päämärk on ohwer, Kalewipojas on aga ohwer peaaegu juutumaks tundmata asi. Ohwri põhjusmõte on alati see, et ohwritooja jumalate wiha, mis ta enese pääle arwab langenud olewat, ohwri ande läbi kustutada ja jumalaid enese wastu heldeks ning armuliseks püüab teha. Kui nüüd inimene ekstinud ja jumalaid oma ekstituse läbi wihastanud on, siis on inimese wõlg ohwriks lepitatud jumalate wiha kustumiseega ka kustutatud. Kalewipoja lugu ei tunne aga süülepitust mitte, ja selle pärast

ei wõi ka ohwiril Kalewipoja luuletuses ei ruumi ega tähtsust olla. Aga, wõiksime siin öelda, Kalewipoja jumalad on kõlbulise ilmatorra kandjad, ja nagu seadus kõrgem on kui seaduse andja, nõnda ka kõlbuline ilmatorrad kõrgem kui selle ilma torra kandjad ja kaitsjad jumalad. Kalewipoeg on oma kõlbmata tegudega kõlbulist ilmatorrada seganud, seda pattu ei wõi, ei tohi talle jumalad andeks anda. Nagu Rooma konsul Brutus oma pojad surma pidi saatma, nõnda peavad siin ka jumalad oma paljast Kalewipoega karistama, ja et Soome japp oma ajatused just mõõga külge kõitnud, siis ei ole ju ka sugugi imeks panna, kui nad wagašse weresše kastetud mõõka junnivad Kalewipojale surma junnitama. See oleks muidu wäga ilus, meie wõiksime seda mõõda halastamata saatuse mõtte Kalewipojast koguniste wälja heita, ja selle läbi ülenekšiwad Kalewipoja jumalad hoopis kõrgema auu sišše, ja nende wägi tõušeš hulga kangemaks; aga kaks asja keelawad meid seda tegemast: 1. kõlbuline ilmatorra mõte wõib üksnes šaal ajet leida, kus waimu haridus kaunis kaugele on jõudnud; wanade Geshlaste hariduse järje kohta ei kõlba see mõte mitte. 2. Kalewipoega hoiatatašše mõõga eest:

Hoiatatašše, kottkaš kõwernokka,

Hoi a ennast mõõga eesta! VII, 117—118.

kõneleb Linda tuule kohinast; ja
Ole walmas, wahwas meesi,
Et jul mõõgast mõrtjutada,
Sõja jahast surmajada,

Rättetafujat ei kaswa! IX, 670—773
hoiatab jumalik wana raut. Oles wali
kättetafumine jumalate eneste püha kohus
olnud, siis poleks nad Kalewipoega mõõga
eest mitte hoiatada wõinud, jest see oleks
ju selge pettus olnud, petjad ei ole aga
Kalewipoja jumalad mitte, waid läbi ja
läbi õiglased ja tõelikud.

Kokku wõttes peame järgmist otjust
andma:

1. Kalewipojas walitfewad wastastaja
arwamiised jumalate üle. Wana Kalewi ju-
damelik wagadus ja kindel usk arwab juma-
late heldust lõpniataks, jumalate wäge kõige
kangemaks wõimuks; Kalewipoja elulugu
näitab, et jumalate heldus küll inimestele
üksnes hääd pakub, aga nende wõimus ei
ulata mitte kaugele, nad on wjalt üsna
armetud jumalad. Halastamata saatus
walitseb maailmas wägewal wolil, ja selle
wõimu wastu on ka jumalad nõrgad ja
wäetamad. Üksigi jüüd ei wõi lepitatud,
üksigi kuritegu andeks antud jaada, waid
iga efsitus toob efsijale ju ajalikus elus

jüüväärilist nuhtlust. Lepituse ohwer ja igasugu puhastus on koguniste tundmatad asjad, ja harwa, wäga harwa kuuleme inimesi palweid taewa poole üles jaatma.

2. Kalewipojas walitsewad wastaoõksa arwamisjed hawa-taguse elu üle. Üksford leiame Linda taewas õnnepõlwe paistusel, teine fõrd keerutab ta kurba kujuna põrgu wõkiratast. Mil wiisil Linda fõrd Taara õuede pääle on sattunud, on täiesti arusaamata, jest Kalewipoja järel elawad kõik, õelad ja õiged, ühte moodi hawa taga kurblikku warjuelu, mis ialgi ei parane, ilma rõõmuta, ilma lootuseta. See kurblik alt-ilma elu langeb ka Kalewipojale õfaks. Pärast üürikest taewalikku rõõmueltu maitsemist peab ka tema põrguwärawasse weere-ma, aga mitte igawesti ei pea ta sinna jääma:

Aga üksford algab aega,
 Kus kõik piirud kahel õtsal
 Lauja läh'wad lõkendama;
 Lauja tuleleeki lõikab
 Käte kaljukamitsasta:
 Küll siis Kalew jõuab koju
 Oma lastel' õnne tooma,
 Geesti põlwe uueks looma.

XX, 1047—1054.

3. Kalewipojas walitsewad ka wastaoõksa arwamisjed paiga üle, kus waejed hinged oma kurwa elu edasi elawad. Kaks

forda wastab isa, kui Kalewipoeg hauale
astub, kolmandal korral jääb isa juu luffu:

Aga haul ei awaldust,
Kalmukiinkal ei kuulust.

XIX, 1038—1039.

Saarepiiga laulab merepõhjaft, kal-
juks moondatud Linda kõneleb tuulekohinast,
aga pörgus ei wõi Linda sõnakestgi poja
wastu pajatada, ja pörgupiigad seletawad
Kalewipojale, et waejed warjud aga üks-
kord aastas luba saawad sinna minna,

Kus nad rõõmu radadella

Õht kas pijarate teedel

Glu põlwes enne käinud. XIV, 385—387

Wastastaja arwamised leiawad igal pool
jääb aset, kus mõtted ühe asja kohta sega-
jed on. Kõigi pagana-ufuliste rahwaste
mõtted ja arwamised jumalate kohta on
ikka enam õht vähem segased, ja nimelt
alati segasemad, mida madalamal hariduse
järjel keegi rahwas seisab; et aga meie
ejiwanemad mitte wäga kõrgel hariduse järjel
ei wõinud seista, on selge.

Lõpp.

Meie oleme lõpule jõudnud. Lõõme
weel kord filmad tagasi ja wõtame lühedalt
kõkku, mis meie Kalewipoja loo kõlbuliste
arwamiste üle kuulnud oleme:

Kalewipoja lugu seisab kõlbulijest sei-
jukohast waadates kõrgel järjel. Dua

lismuse jäljed on Kalewipojas waewalt weel tunda. Sarwiku wõim on nii kõhn, et ju inimlik kangelane temast täiesti wõitu saab, ning Sarwiku kütke-kõitmine on kurjuse surm. Monismuse on walitsew princip. Taara tarkus on maad ja taewast teinud, tema heldus hoiab kõik hääs korras ja elatab kõik hingelisi. Teised taewalised on paljalt tema abilised ja käskjalad, ehk õigem öelda tema suguwõsa, Taara nende pää ja peremees. Jumalad kannawad sedajama kuju, mida nad inimestele kinninud, aga nad ei sure mitte. Jumalate eluwiihid on puhtad, ükski halbtus ei roojasta nende taewaliku kuju; ses tükkis seisawad nad kõrgemal kui millegi muu rahwa jumalad. Inimesi aitawad nad alati hää meelega ja jagawad nende töödele ja toimetustele õnnistust, aga nad nõuawad ka, et inimesed jumalikus puhtuses peawad elama. Süü alla langenud inimesi aitawad ja kaitsewad nad küll ka, kui süüdlane oma süüdi tunneb ja kahetseb, aga siisgi ei wõi nad süüdi mitte lepitada; ühelt poolt keelab neid seda nende pühadus tegemast, ja teiselt poolt segab neid tihti kange saatuse wõim, inimest seda teed mööda elu läbi juhutada, mis nad omas helduses ette ära määranud. Jumalad elawad taewas, ja säält walwab nende film inimese elutee üle; maa

pääl pole neile muud templit pühendatud, kui waga inimese süda. Kuri ja halb on see, mis jumalate tahtmise vastu käib, hää ja kõlbulik aga, mis nende tahtmist ja juhatust mööda sünnib. Inimese kõrgem elusihd on koguni ajalik, ulatab üksnes hauani ja awaldata ennast wagauses. Bagadus on inimese kõrgem woorus ja kõigi teiste wooruste hallikas. Bagadus on inimese mõtte wiis, mille järel ta pühast kartuses ennast hoiab, neid piiribid murda, mis temale kui jurelikule olemusele ette ära on rajatud. Bagaduse kõrwal seisawad hulk teisi hiilgawamaid woorusi, millest ma weel kord mõned nimetan: mehelik wahwus, mis nagu siidipael terwest Kalewipojast läbi käib; mehe sõna = pidamine, mida nii kõrgets ja pühaks peetakse, et wandele enam mingit tähtsust üle ei jää ja hee selle pärast Kalewipojas sugugi ette ei tule; Kalewipoja ja tema ligemate seltsimeeste wahel walitseb nii kindel sõpruse side, nagu see eeskujulikum enam mõeldud ei wõi olla. Humaniteedi mõte ei ole ka mitte üsna wõõras: Kalewipoeg näitab põhjareisil ka wõõraste vastu lugupidamist, ta on ka wõõral maal õiglase meelega mees; ja kui ta kord wihatujul paha teeb, püüab ta kohe jälle jumalate õnnistust maha paludes kahju parandada: Abielu peetakse kõrge auu sees, sugu-

lifes elus walitšewad wiisakad kumbed, kasiuus, ja karstus on naestefugu ülem ehe; armastawa filmaga walwawad wanemad laste üle, ja lapsed on usinad wanemate sõna kuulma. Kui sõjasarw läbi laante ja üle nurmede kõlab, tulewad wahwad mehed isamaa pühal kutsel kiirelt kofku ja seišawad waenlaste wastu nagu kaljumüür. Lühedalt: nagu tähtefilmad selges sügijeses taewas särawad, nõnda kaunistawad Kalewipoja lugu hiilgawad eeskujulised woorused. Meie esiwanemate juu on Kalewipoja luuletuse loonud, ja selle pärast on meie esiwanemate jüdametes ka kõik need õrnad tundmused, hiilgawad eeskujulised woorused ning kõrged kõlbulised arwamised, nagu nad Kalewipojast weile filma paistawad, walitšemas olnud. Jäägu nad ikka ja igawesti Eesti poegade ning Eesti tütarde jüdametes walitšema!

Wõõrast keelest wõetud sõnade seletused: Lehetülg 4. epos = salmitutes jutustatud kangelase elulugu. Shl. 16. porneia = porduelu, concessa Venus = porduelu (waba armastus, nemo enim. . . iue. = keegi ei naera jään häwematade tegude üle, ega pole jään wiisiks sugulisele komistamisele eksitada, ehk ennast eksitada lasta. Shl. 45. determinismus = arwamine, mille järele kõik mis maailmas sünnib, tingimatal sünnib. Shl. 57. pessimismus = arwamine, mille järele terve maailm ja seda mõõda ka inimese elu nii halv peab olema, et tühjusesse kadumist õndsaks peetakse, veto = ma keelan j. o. õigus, mille mõjul keegi üht kogunisti seadustliku jündimusi ära wõib keelata. Shl. 62. Dualismus = arwamine, mille järele kaks wõimu, üks häa ja teine kuri, igawefes wõitluses üks teise wasta seišawad. Monismus = arwamine, et see kõik ühe wõimu läbi sünnib. Princip tähendab juhtimõte, põhjusmõte. Optimismus = arwamine, et ilm häa on.

Sind 20 kop.